

DISKUSE

Jak Čechům vyprávět čínský příběh: recenze na nové Dějiny ČLR

OLGA LOMOVÁ

**OLGA LOMOVÁ: How to Tell the China Story for Czech Readers:
Review of the New Czech History of the PRC**

The article provides critical review of the new general history of the People's Republic of China recently published in Prague. It focuses on methodological naiveté of the authors who claim to bring new perspective on recent Chinese history, while they neglect recent scholarship, and indiscriminately use standard academic publication side by side with official party sanctioned histories, or former Soviet histories from the time of Sino-Soviet split, without considering a possible politically and ideologically motivated bias. The review also observes avoidance of crucial topics, such as the institutions of the Communist party, the disciplinary role of the re-education campaigns in early PRC, or the centrality of demands for political reform at certain points in PRC history. Insufficient precision in presentation of some basic historical facts makes the book under review not only methodologically immature and tendentious, but also unreliable as a source of data. It is surprising how such a poorly written book could receive support from a prestigious research grant and pass the scrutiny of the reviewers.

Keywords: People's Republic of China, History, Historiography, Different Perspectives

Ambiciózní koncepce?

Syntetické *Dějiny Čínské lidové republiky*¹ (dále *Dějiny ČLR*) se obrací k široké i odborné veřejnosti (s. 11). Koncepce načrtnutá v krátké předmluvě slibuje ambiciózní projekt, v němž autoři zohlední tři „teoretická východiska“: 1) překonání evropocentrického pohledu, 2) pochopení vnitropolitických událostí jako reakce na mezinárodněpolitické či geopolitické příčiny a vlivy, 3) zaměření výkladu na existující diskurz jak v ČR, tak i v ČLR.²

Způsob, jímž autoři hovoří o svých „teoretických“ východiscích, vyvolává řadu otázek a hned na začátku budí pochybnosti, co je smyslem knihy a jak relevantní všeobecný přehled nejnovějších dějin Číny kniha poskytne. Vyvolává také pochybnost, nakolik poučeně autoři reflektují základní problémy historiografie obecně a psaní soudobých dějin Číny zvláště. „Překonání evropocentrického pohledu“ vysvětlují jako přístup, kdy se nepokouší interpretovat události čínských dějin „apriorním hodnotícím soudem s přihlédnutím k evropské orientalismy zatížené interpretační tradici“ (s. 9). Autoři blíže nespecifikují, co míní evropskou interpretační tradicí, ani nekonkretizují, které historické práce hodljají „překonat“.

Ačkoliv deklarují záměr podat dějiny ČLR v nové, „orientalismem“ nezátížené perspektivě, neodkazují k debatě, která na téma „orientalismu“ a různých perspektiv v historiografii nejnovějších dějin Číny probíhá na stránkách odborných časopisů už minimálně patnáct let;³ v bibliografii chybí i podstatné práce z poslední doby.⁴

1 Ivana BAKEŠOVÁ – Ondřej KUČERA – Martin LAVIČKA, *Dějiny Čínské lidové republiky (1949–2018)*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2019, 444 s., ISBN 978-80-7422-596-3.

2 Tento článek vznikl za podpory projektu Kreativita a adaptabilita jako předpoklad úspěchu Evropy v propojeném světě reg.č.: CZ.02. 1. 01/0.0/0.0/16_019/0000734 financovaného z Evropského fondu pro regionální rozvoj.

3 Téma orientalismu v čínské historiografii otevřel Arif DIRLIK, „Chinese History and the Question of Orientalism“, *History and Theory*, Vol. 35, No. 4, monotematické číslo Chinese Historiography in Comparative Perspective (Dec. 1996), s. 96–118. Otázce přístupu k moderním a soudobým dějinám Číny se věnuje řada autorů a většina západních monografií k soudobým dějinám Číny z poslední doby obsahuje reflexi tohoto problému. Soustavně k tématu viz zejména práce Susanne WEIGELIN-SCHWIEDRZIK („History and Truth in Chinese Marxist Historiography“, in: Achim MITTAG, Jörn RUSEN, Helwig SCHMIDT GLINTZER, ed., *Historical Truth, Historical Criticism and Ideology: Chinese historiography and historical culture from a new comparative perspective*, Brill: Leiden, 2005, s. 421–464; „In Search of a Master Narrative for 20th-Century Chinese History“, *China Quarterly* 188 (Dec. 2006), s. 1070–1091). O souvislostech s historiografií v SSSR píše Edward Q. WANG, „Between Marxism and Nationalism: Chinese historiography and the Soviet influence, 1949–1963“, *Journal of Contemporary China* 9 (2000), č. 23, s. 95–111.

4 Jonathan UNGER, *Using the Past to Serve the Present: Historiography and Politics in Contemporary China*, London, 2015; Susanne WEIGELIN-SCHWIEDRZIK, ed., *Broken Narratives: Post-cold War History and Identity in Europe and East Asia*, Leiden 2014.

Autoři deklarují nezaujatost svého přístupu, zároveň ale mají utkvělou představu, že dějiny, které popisují, mají být hodnoceny. Slibují tedy, že ponechají na čtenáři, aby sám vynesl „hlubší hodnotící soud“ (s. 9). Představa, že historik předkládá laickému čtenáři hodnotově neutrální fakta, aby si z nich sám udělal obrázek, prozrazuje naivitu historiografického přístupu. Autoři si nekladou otázku různé konstruovanosti historického faktu, ani se nezamýšlejí nad tím, že každý výběr z bezbřehého množství detailů, které utvářejí tkáň společnosti a jejích dějin, a každé pojmenování, které historik zvolí k jejich zachycení, jsou interpretačním aktem, jemuž se nelze vyhnout (nicméně nemusí být jednoduchým „hodnocením“). Přitom sami zdatně projektují vlastní hodnocení do selektivní prezentace událostí a problémů a volby jazykových prostředků.

Snahu být „objektivní“ autoři spojují s využitím dobových pramenů (s. 53). O to více je zarážející, že podávají nepravdivou informaci o dostupnosti archivních pramenů v ČLR a tvrdí, že čínské archivy nejsou přístupné pro zahraniční badatele (s. 54). Dostupnost archivů v ČLR (včetně popisu byrokratických překážek a způsobu jejich překonávání) je součástí běžných úvodů do studia moderních čínských dějin. Nejnovější vývoj situace v době tažení generálního tajemníka Xi Jinpinga proti „historickému nihilismu“ podrobně představil Charles Kraus v přehledovém článku z roku 2016.⁵ A jsou tu samozřejmě také snadno dostupné archivy na Taiwanu.

Třetí východisko: reagovat na „český interpretační rámec“, které autoři konkretizují požadavkem podrobněji se věnovat „událostem či trendům, které rezonují v českém mediálním prostoru“, lze stěží označit za teoretické. Jedná se spíše o pragmatické rozhodnutí, jak navázat kontakt s českým čtenářem, dokonce podle vlastního vyjádření, „aby byl... do probíhajících [rozuměj mediálních, O.L.] diskuzí vybaven rozsáhlejším repertoárem znalostí a argumentů“ (s. 10). Opět je tu tedy v popředí nepřipadná otázka hodnocení, které má provádět laický čtenář.

Stručně přehledné dějiny obvykle mediální diskurz nestaví do centra svého zájmu. Pokud se však z nějakého důvodu autoři Dějin ČLR rozhodli polemizovat s českým mediálním diskurzem, postrádám zde konkrétní charakteristiku toho, vůči čemu se vymezují. Na šesti stránkách, které v bibliografii zabírá seznam žurnalistických článků, je pouze sedm položek, které by bylo možné označit za mediální výstupy, utvářející „český diskurz“. Překvapivě zde není citován ani jeden článek českých sinologů (Martin Hála, Ondřej Klimeš a autorka této recenze),

---

5 Charles KRAUS, *Researching the History of the People's Republic of China*, Cold War History Project Working Paper No. 79, duben 2016, <https://www.wilsoncenter.org> (22. 5. 2020).

kteří řadu let pravidelně publikují v hlavních českých médiích k otázkám soudobých dějin a k česko-čínským vztahům a vystupují k této problematice v rozhlase a televizi. Uveden není ani projekt Sinopsis, z jehož článků a analýz česká média často citují.

Práce s literaturou a prameny

Dějiny ČLR je dnes široce rozvinutá disciplína se stovkami titulů, které do hloubky zkoumají jednotlivá období a aspekty dějin ČLR. S tím, jak se na počátku osmdesátých let otevřely čínské archivy, rozšířila se pramenná základna a s ní tematický záběr výzkumu a postupně dochází k revizi zavedeného příběhu nejnovějších dějin Číny. Analogicky k jiným oblastem moderní historiografie se i v případě studia dějin ČLR s úspěchem prosazují nové teoretické rámce a rozmanité metodologické přístupy. K dispozici jsou také syntetické práce, v nichž je patrný trend nahradit jednoduchou chronologií událostí tematicky profilovanými kapitolami. Za všechny zmiňme široce čtenou knihu *The Oxford Illustrated History of Modern China*, kterou recenzovaná publikace necituje.⁶

Vzhledem k bohatství produkce a různým přístupům by pro přehledné dějiny ČLR, které si kladou za jeden z cílů vést čtenáře k samostatnému studiu, bylo užitečné zařadit kapitolu, která by upozornila jak na zásadní přehledové práce, tak i na přelomové dílčí studie, případně představila nejdůležitější kontroverze mezi historiky soudobých čínských dějin. Takový přehled literatury by zároveň dal autorům příležitost situovat vlastní práci v kontextu stavu poznání. Bibliografické shrnutí by mělo také objasnit, jak se autoři vyrovnávají s jednostranností oficiální čínské historiografie a sovětské historiografie z doby normalizace (včetně od ní odvozených titulů českých), s nimiž pracují.

Autoři *Dějin ČLR* se nicméně ke stávající literatuře vyjadřují pouze v jediném krátkém odstavci, činí tak málo konkrétně a v rozporu se svým požadavkem na nezaujatost jednoznačně hodnotícím způsobem: „Publikace na téma dějin ČLR, které nabízel a nabízí český knižní trh, nejsou ve své většině objektivní. V závislosti na momentální politické situaci bývají buď nekriticky oslavné, nebo naopak až neracionálně kritické. Až na výjimky trpí společným neduhem – nedostatkem původních pramenů a spolehlivých informací“ (s. 53). Znamená to snad, že u nás

---

6 Jeffrey N. WASSERSTROM, *The Oxford Illustrated History of Modern China*, Oxford University Press 2018 [2016].

doposud nejvíce používané dějiny Číny J. K. Fairbanka jsou nekriticky oslavné, nebo snad neracionálně kritické?⁷ A že Fairbank nepracoval s prameny?

Bibliografie v závěru knihy ukazuje zarážející lhostejnost k rozdílům mezi prameny a literaturou. Člení se sice do dvou velkých, dále členěných oddílů: „Primární prameny“ a „Sekundární zdroje“, nicméně mezi „Sekundární zdroje“ jsou zařazeny také memoáry, soubory historických dokumentů, spisy čínských vůdců a české překlady čínské beletrie. Bibliografie je nejen neadekvátním způsobem roztríděná, ale také obsahuje málo reprezentativní výbor dostupných pramenů i odborné literatury. V rozporu s cílem reagovat na český diskurz zde chybí české překlady děl Mao Zedonga⁸, nejsou zde ani Maovy projevy z Yan'anu z roku 1942, na nichž stojí kulturní politika ČLR a převýchova čínské inteligence po r. 1949.⁹

O zásadním Mao Zedongově projevu z roku 1957, který odstartoval masové perzekuce intelektuálů (*O správném řešení rozporů uvnitř lidu*), autoři tvrdí, že český překlad neexistuje (s. 370, p. 196), ačkoliv překlady máme hned dva: jeden pořízený z ruštiny,¹⁰ druhý z angličtiny a s komentáři slovinského filosofa Slavoj Žižka.¹¹ Neuvádějí ani český překlad základního díla Xi Jinpingovy teorie socialismu s čínskými rysy pro novou éru *O správě státu*, přestože překlad vznikl na Univerzitě Palackého v Olomouci, kde autoři působí, a jeden z nich se na něm podílel.¹² Mezi prameny dostupnými v českém jazyce chybí dále například *Charta 08* a krátké články nositele Nobelovy ceny míru Liu Xiaobo,¹³ nebo překlad memoárů bývalého rudého gardisty opatřený informativním doslovem překladatele Martina Hály.¹⁴ Liang Hengovy memoáry by autorům pomohly korigovat hodnocení Kulturní revoluce, které jinak přebírají podle oficiálního podání ideologů KS Číny (s. 123).

7 John K. FAIRBANK, *China: A New History*, Cambridge, Mass 1992, český překlad v Nakladatelství lidové noviny vyšel ve třech vydáních, naposledy v roce 2010.

8 S výjimkou *Citátů z díla předsedy Mao Ce-tunga* (Peking 1968), nedopatřením uvedených mezi „Monografiemi“ v „Sekundárních zdrojích“.

9 MAO Ce-tung, *Rozhovory o literatuře a umění: Projev ke spisovatelům*, Praha 1950 (2. upravené vydání 1955).

10 *O rozporech a nápravě stylu práce: ze zkušeností Komunistické strany Číny: sborník materiálů*, Praha 1959.

11 MAO Ce-tung, *O praxi a rozporu*, Všeň 2011.

12 XI Jinping, *O správě státu*, Olomouc – Beijing 2017 (Univerzita Palackého v Olomouci – Beijing Waiwen Chubanshe). Přeložili Vlastimil Dobečka, Ondřej Vicher, Michal Sikora, Kamila Hladíková, Petr Janda, Denisa Schusterová, Tereza Motalová, Martin Lavička, Vít Žuja, Ondřej Lembar, Ondřej Plaček, Martin Bačo, Olomouc 2017.

13 Igor BLAŽEVIČ (ed.), *Od Charty 77 k Chartě 08: Liou Siao-po – život v pravdě*, Praha 2010.

14 Liang CHENG – Judith SHAPIRO, *Bouřit se je správné*, Praha 1994.

Použitá literatura je nevyvážená, k některým obdobím a otázkám úplně chybí novější práce, jindy působí výběr titulů náhodně a není zřejmý důvod volby daného titulu a ne jiného. S ohledem na povahu publikace by rozhodně neměly chybět syntetizující práce o vývoji ČLR vsazené do kontextu dějin Číny ve 20. století, založené na dříve nedostupných archivních pramenech.¹⁵ Pro Kulturní revoluci je nepominutelná nejnovější syntetická práce MacFarquhara a Schoenhalse, založená na mnohaletém shromažďování pramenů a výzkumu.¹⁶ K politickému systému ČLR s přesahem do 21. století jsou pro základní orientaci nepominutelné články a monografie od Elizabeth Perry, Tony Saiche, Minxin Peie a Davida Shambaugh.

Zarážející je nejen absence, ale také přítomnost některých titulů. K dějinám umělecké literatury, které autoři uvádějí jako jednu ze svých priorit, se odvolávají pouze na skripta vydaná v UP Olomouc, k japonskému loutkovému státu Mandžukuo citují diplomovou práci obhájenou na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v roce 1974, k Nankingskému masakru se spokojují s novinářským podáním Iris Changové (které zbytečně uvádějí jak anglicky, tak i v českém překladu), a to přesto, že k těmto tématům existuje poměrně bohatá odborná literatura. Nepromyšlenost bibliografie je patrná i v takovém detailu, že je zde uvedena Akademická příručka českého jazyka, ale není zde příručka k transkripčním čínštině potřebná pro čtenáře, který nemá sinologické vzdělání atd.¹⁷

Výběr přeložené beletrie je zjevně náhodný, z dvanácti titulů jich sedm představuje díla jednoho spisovatele (Yu Hua), který v knize nijak nestojí v popředí zájmu. Jsou zde tituly z hlediska dějin literatury nepodstatné (Guo Moruova sbírka básní *Sto květů*), ale chybí zde zásadní díla, která reflektují nedávné dějiny a pomáhají konkretizovat historii pohledem těch, kdo sami čínské dějiny prožívali (Ding Ling, Zhou Libo, Bei Dao, nositel Nobelovy ceny za literaturu Mo Yan, Yan Lianke, Yang Jiang, Feng Jicai, Lu Wenfu, Liu Zhenyun atd.). Není zde ani zmíněno dílo klíčové postavy moderní literatury Lu Xuna, k jehož jménu se odvolávali také čínští politici.

Zpracování bibliografie je navíc nedbalé, část titulů uvedených v poznámkovém aparátu zde chybí, *Nejnovější dějiny Číny* z r. 1974 jsou zase v seznamu dvakrát pod

---

15 Frank DIKÖTTER, *The Tragedy of Liberation: a History of the Chinese Revolution, 1945–1957*, New York 2013; Andrew WALDER, *A Revolution Derailed*, Harvard University Press 2015; Timothy CHEEK, *The Intellectual in Modern Chinese History*, Cambridge University Press 2015.

16 Roderick MacFARQUHAR – Michael SCHOENHALS, *Mao's Last Revolution*, Harvard University Press 2009.

17 Hana TRÍSKOVÁ (ed.), *Transkripce čínštiny: tabulky a návody*, Praha, Česko-čínská společnost 1999.

různými údaji.¹⁸ Fairbankovy *Dějiny Číny* nejsou uvedené ve druhém rozšířeném vydání, které je opatřeno rozsáhlou informativní kapitolou od Martina Hály k vývoji mezi lety 1989 a 2004.¹⁹

Pojetí a odříkané interpretace

Chronologické členění je konvenční a podává příběh čínských dějin v duchu čínského oficiálního výkladu jako procesu, v němž zákonitě v roce 1949 zvítězila KS Číny a nová lidová republika se po několika zaváháních v podobě Velkého skoku a Kulturní revoluce oprávněně stává světovou velmocí. Kniha je postavena na dvou zlomech: rozchodu nového státu s temnou minulostí Čínské republiky ovládané Kuomintangem a nástupem „zcela odlišné etapy“ (s. 10) v roce 1979, kdy v ČLR byly zahájeny ekonomické reformy.

Oproti přístupu běžnému v současné historiografii autoři nesledují kontinuity v dějinném procesu. S tímto přístupem pak první kapitola („Čína před rokem 1949“, s. 17–50) de facto slouží jen jako pozadí, na kterém vyniká historická nutnost vítězství komunistické strany a založení ČLR.

Autoři místy projevují neznalost, např. když tvrdí, že dynastie Qing na konci své vlády odmítala „jakékoliv vnitropolitické reformy“. Ve skutečnosti rozvinula tzv. „novou politiku“, kterou Douglas R. Reynolds v nadsázce označuje dokonce jako „revoluci“.²⁰ Jindy události shrnují a komentují způsobem, který vede k překroucení základních faktů. Příkladem takového matoucího sdělení je v první kapitole historický paradox odlišných osudů dvou „iniciátorů hnutí za novou kulturu“, Hu Shia, který „odešel v roce 1949 s Kuomintangem na Taiwan“, a Li Dazhao, který „se naopak stal jedním ze zakladatelů Komunistické strany Číny“ (s. 22–23). Letmo nahozená poznámka anachronicky nahlíží dobové události prizmatem pozdějšího vývoje, zkresluje informaci o významných postavách čínských dějin a zatemňuje povahu vztahu mezi Kuomintangem a KS Číny. Hlavním iniciátorem hnutí za novou kulturu byl Chen Duxiu a Li Dazhao v něm hrál méně důležitou roli. Chen Duxiu, který však v knize vůbec není zmíněn, se také posléze stal prvním generálním tajemníkem KS Číny. Chen Duxiův kolega a přítel Hu Shi, navzdory

18 *Nejnovější dějiny Číny 1917–1970*, Praha 1974.

19 J. K. FAIRBANK, *Dějiny Číny*, Praha 2004. Kniha vyšla v dotisku ještě r. 2010.

20 Douglas R. REYNOLDS, *China, 1898–1912. The Xinhong revolution and Japan*, Cambridge: Council on East Asian Studies, Harvard University 1993.

tomu, že r. 1949 odešel na Taiwan, setrvale kritizoval Čankajška z liberálních pozic, a to jak před válkou, tak později na Taiwanu. Komunista Li Dazhao se (na rozdíl od Chen Duxiua) v době první jednotné fronty stal členem Výkonného výboru Kuomintangu.

Výklad sedmdesáti let dějin ČLR zhruba na 250 stranách kolísá mezi snahou podat základní chronologický přehled událostí a zároveň je v různé míře polemicky hodnotit. Hodnocení může být explicitní (viz např. označení zahraničních médií za viníka potlačení hnutí Zdi demokracie, s. 156), zprostředkované volbou slovní zásoby („Jiang Qing a její nohsledi“, s. 141), ale také implicitní, prostřednictvím výběru a zamlčení konkrétních událostí. Jako příklad za všechny lze uvést způsob, jímž autoři naložili s porážkou Kuomintangu v občanské válce (téma otevírají v knize na konci 1. a znovu na začátku 2. oddílu). Autoři opakovaně líčí zkorumpovanost kuomintangských elit, jejich vazby na podsvětí a lhostejnost k osudu lidí, nevyhýbají se ani emotivnímu výroku, že „zhýralá KMT elita se... nestyděla profitovat na bídě občanů“ (s. 57).

Na druhou stranu se čtenář nedoví, že jednoho z rozhodujících vítězství v občanské válce dosáhli komunisté nad kuomintangskými vojsky v Changchunu, který obklíčili a nechali zde více než 100 000 obyvatel umřít hladu, dokud se město nevzdalo. Autoři ignorují nejnovější literaturu k občanské válce, která na základě dobových pramenů dochází k závěru, že spíše než zkorumpovanost politických elit ovlivnila pád Kuomintangu především chybná rozhodnutí Čankajška a jeho generálů.²¹

Způsob odkazování na literaturu neumožňuje čtenáři poznat, kdy autoři reprodukují běžné názory z odborné literatury, kdy přebírají perspektivu čínské stranické historiografie, případně sovětské a normalizační historiografie z doby sovětsko-čínské roztržky, a kdy předkládají vlastní názory. Výklad je nevyrovnaný, zbytečné podrobnosti odvádějí pozornost čtenáře od podstatných problémů. Tak se například dovídáme, že Mao Zedong před pokusem Lin Biao o útěk řekl „Jen ty chlapíky nechte, ať si letí“ (s. 140, citováno podle publikace novináře Václava Opluštila z doby normalizace), nepíše se však o tom, jak Lin Biaova smrt proměnila vztah čínské společnosti ke komunistickému vedení, zejména v řadách mladé generace, která se později zapojila do emancipačního politického a kulturního hnutí Zdi demokracie.

Ve způsobu argumentace se autoři často uchylují k důkazům jednoho pramene (zpravidla údaj v memoárech či archiv MZV), který bez další analýzy

---

21 Srovnej hojně a inspirujícím způsobem recenzovaná monografie Odd A. WESTAD, *Decisive Encounters. The Chinese Civil War, 1946–1950*, Stanford University Press 2004.

předkládají jako autentické svědectví, a tudíž objektivní pravdu. Nezamyšlejí se nad otázkou, do jaké míry svědectví jednoho dokumentu bez dalšího kontextu a konfrontace s jinými prameny opravňuje k jednoznačné interpretaci historické události. Je ostatně otázkou, zda syntetické dějiny středního rozsahu mají citovat úryvky z pramenů místo autorského shrnutí.

Vylepšování obrazu ČLR?

Ze způsobu podání je zřetelně patrná snaha vyhýbat se všemu, co by mohlo být z hlediska českého čtenáře na ČLR nesympatické. Do této tendence zapadá, jak autoři zdůrazňují diskontinuitu v dějinách ČLR po Kulturní revoluci a nedostatečně vysvětlují politický systém, který i ve 21. století zůstává systémem státostrany leninského typu. Jedno z důležitých témat pro pochopení nejnovějších dějin ČLR jsou institucionální rámce nové „lidové republiky“, jejichž prostřednictvím se od začátku padesátých let realizuje vedoucí úloha komunistické strany ve všech patrech a sférách čínské společnosti. V důsledku toho je nám nabídnut příběh, v němž hlavní roli sice hraje komunistická strana, která se dokonce dopouštěla hrubých chyb, ale nakonec se všechno mění, protože strana upouští od své ideologie a vnitrostranických sporů, ve 21. století stabilizuje procesy kolektivního rozhodování a předávání moci mezi jednotlivými „generacemi“ vůdců. Od dob Jiang Zemina dokonce strana prý už nemá nic společného s původním marxismem-leninismem, jen se snaží „efektivně a pragmaticky vládnout všemu lidu a všechny lid zastupovat“ (s. 274). Autoritářský politický systém v Číně je bez vysvětlení dokonce označen za „liberální kapitalismus s čínskými rysy“ (s. 201–202).

Autoři se vyhýbají tomu, že podstatou moci KS Číny jsou specifické institucionální rámce a s nimi související praktiky, které stále ovlivňují a řídí čínskou společnost, navzdory ekonomickým reformám a náteru západního konzumerismu. Komunistická strana nezosobňuje jen „pragmatické vedení“ země, vedoucí úloha strany se realizuje prostřednictvím hierarchicky uspořádané sítě organizací, dosahující až na úroveň uličních (či dnes komunitních) a vesnických výborů, které mají pod kontrolou celou společnost a všechny aspekty jejího života. Politický systém ČLR je dobře popsán v literatuře a nedávno vyšla monografie na toto téma od významného oxfordského profesora Steina Ringena i v českém překladu, takže autoři měli na co navázat, případně s čím polemizovat.²² Autoři

22 Stein RINGEN, *Perfektní diktatura*, Praha 2018.

dostatečně nepředstavují ani systém „pracovních jednotek“ a registrace s přikázaným místem pobytu, k jejichž částečnému odbourání dochází teprve ve 21. století. (Jednoduché ztotožnění s domovským právem za první Československé republiky je zavádějící; s. 389, p. 529.)

Přitom právě restriktivní institucionální rámce pomáhají pochopit fungování státu a jeho vnitropolitický i zahraničněpolitický vývoj, včetně vnitřního napětí, jež je důsledkem těžko smířitelného rozporu mezi liberalizující se ekonomikou a novými poznatky přicházejícími ze světa na jedné straně a konzervativními institucemi založenými v padesátých letech podle sovětského vzoru na straně druhé. Autoři tento vnitřní rozpor prostě nereflektují.

Vedle institucionálních rámců autoři nedostatečně vysvětlují roli ideologie a „převýchovy“ jako charakteristického mocenského nástroje v ČLR. V rozporu s přesvědčením čínských vůdců, počínaje Mao Zedongem, že ideologie, agitace a politická výchova obyvatelstva, a to i za cenu násilí, je jedním z pilířů „lidové Číny“, autoři toto téma obcházejí. Pokud se mu věnují, vytrhávají převýchovné kampaně ze souvislostí, klíčové slovo „převýchova“ použijí jen výjimečně a v rejstříku chybí; dávají přednost označení „ideologické kampaně“, které maskuje všudypřítomnou roli politické výchovy v čínské společnosti. Vyhýbají se také skutečnosti, že výchovné kampaně zůstávají pro KS Číny klíčové i v době „pragmatické politiky“ reforem a otevírání se. Od počátku Xi Jinpingovy „nové éry“ jejich role ve společnosti dále sílí, i když už nemají tak brutální podobu jako v padesátých až sedmdesátých letech.

Místo objasnění mechanismu převýchovných kampaní a jejich úlohy při upevňování politické moci je čtenářům nabídnut částečný výčet „ideologických“ kampaní se stručnou charakteristikou jejich témat. Shrnutí místy vytváří dojem, jako by autoři Dějin ČLR tyto kampaně snad považovali za oprávněné („Tvůrci filmu byli poučení, kampaň skončila jejich sebekritikou“; s. 77). V důsledku výběru a způsobu pojednání tématu, včetně volby pojmenování, se z převýchovných kampaní vytrácí jejich zásadní disciplinační účel i prvek brutální síly, s níž byla vynucována konformita s novým politickým zřízením.

Součástí komplexně promyšlené „ideové práce“ ze strany KS Číny je také cenzura. Autoři toto téma pojednávají na necelých čtyřech stranách v rámci kapitoly „Kulturně společenské proměny osmdesátých a devadesátých let“. Ani zde nevysvětlují unikátní roli institucionálních rámců, nezmiňují ukotvení vedoucí úlohy komunistické strany v ústavě, kde je všem dalším ustanovením nadřazena definice ČLR jako „demokratické diktatury lidu“ a je výslovně

zakázáno „narušování socialistického zřízení“²³ nehovoří o kampaních posledních let jako je „médiá se musí jmenovat strana“²⁴ nezohledňují význam Dokumentu č. 9²⁵ z počátku Xi Jinpingova nástupu k moci, v němž KS vyhláší válku „západním hodnotám“ a „liberalismu“, ani nezmiňují kriminalizaci nezávislých bloggerů, věznění nepohodlných novinářů či únos a soud s knihkupci, kteří v Hongkongu vydávali literaturu líčící korupční skandály vysokých komunistických funkcionářů.

Místo toho nabízejí zmatenou směs údajů o kontrole internetu (včetně absurdního údaje, že prý útoky z ČLR zaznamenaly i webové servery Katedry asijských studií na UP v Olomouci!), o technologickém pokroku Číny, přizpůsobování se zahraničních firem autocenzuře a obratnosti čínských obyvatel při obcházení Velké čínské zdi internetu. Autoři se vyhýbají podstatě problému a dokonce vyzývají čtenáře „k zamyšlení“ nad „nominální“ svobodou západních médií, kde „lze tušit, že jistá forma autocenzury diktovaná jak kulturním diskurzem, tak politickými nebo vlastnickými zájmy tu jednoznačně existuje také“ (s. 263).

S převýchovnými kampaněmi úzce souvisí postavení intelektuálů v nové společnosti. Poměr komunistů k inteligenci jako nezbytnému spojenci a zároveň bytostnému nepříteli, jehož autonomii je třeba zlomit, byl zásadním problémem v komunistické cestě k moci od třicátých let a zůstává důležitý i po vzniku ČLR. Zmizení profesora Xu Zhanruna na jaře r. 2020 poté, co veřejně kritizoval nejvyšší vedení KS Číny za selhání ve věci epidemie Covid 19, dokládá, že toto napětí existuje dodnes. Autoři Dějin ČLR otázce vztahu KS k intelektuálům nevěnují zvláštní pozornost a pokud ji pojednávají, bezproblémově se ztotožňují s diskurzem komunistické moci. Následující citát je vše, co se dovídáme o paradigmatické události ve vztahu KS k intelektuálům, konferenci v Yan'anu v roce 1942:

---

23 Ústava ČLR se od svého přijetí v roce 1954 několikrát změnila, ustanovení o demokratické diktatuře lidu však zůstává zachováno. V současné době platí ústava z roku 1982 v novelizaci z roku 2004. Viz „Constitution of the People's Republic of China (Full text after amendment on March 14, 2004)“ na stránkách Všečínského shromáždění lidových zástupců (http://www.npc.gov.cn/zgrdw/englishnpc/Constitution/2007-11/15/content_1372963.htm). Následovaly další čtyři novelizace, poslední roku 2018, kdy do ústavy bylo mj. vtěleno „učení socialismu s čínskými rysy pro Novou éru“ současného generálního tajemníka KS Číny Xi Jinpinga jako součást vůdčích idejí, jimiž se řídí čínský stát. Viz „Amendment to the Constitution of the People's Republic of China (2018)“ (http://www.fdi.gov.cn/1800000121_39_4866_0_7.html).

24 Zeng Xiangming, „Ruhe bawo dang mei xing Dang sange guanyao“, Zhongguo lingdao ganbu ziliao ku, 9. 6. 2016 (<http://theory.people.com.cn/n1/2016/0309/c40531-28185505.html>).

25 Interní materiál KS Číny z července 2012, který analyzuje problémy strany v oblasti práce na ideologické frontě a požaduje důrazně bojovat proti „západním vlivům“ (anglický překlad na ChinaFile: <https://www.chinafile.com/document-9-chinafile-translation>).

„Jedním z problémů, jež musela KS Číny řešit, byl vztah k mladé inteligenci, která do Yan'anu přicházela z měst obsazených Japonci. Na jedné straně zvyšovala popularitu komunistické strany, na druhé přinášela ideologické problémy. Kampaň za výchovu inteligence dostala název Za nápravu stylu práce a stala se předobrazem ideologických kampaní organizovaných po roce 1949 v rozměrech celého státu“ (s. 45).

Zamčeno je, že se jednalo o vnitrostranický konflikt o pojetí komunistické revoluce mezi zastánci humanistického socialismu (intelektuálové) a totalitárního pojetí stalinského typu (Mao Zedong a pod jeho vedením nově se tvořící stranický aparát) ne nepodobný pozdějším sporům o pojetí socialismu v zemích východního bloku; tato analogie však autorům nepřijde na mysl. „Ideologickým problémem“ v Yan'anu byl nárok intelektuálů na právo samostatného názoru a na svobodu slova. V předloženém výkladu yan'anských událostí také nezaznívá, že v důsledku tohoto „ideologického sporu“ nedostatečně konformní intelektuálové strávili následující roky těžkou fyzickou prací, aby se „převychovali“, a někteří zaplatili životem.

Největší převýchovnou kampaň padesátých let, „hnutí proti pravici“, která realizovala v masovém měřítku to, co si Mao Zedong s úspěchem vyzkoušel v roce 1942 v Yan'anu, autoři marginalizují. Téma je vnořeno do kapitoly o Velkém skoku a v rejstříku na kampaň chybí odkaz. Místo jmen významných obětí a velkých osobností 20. století, z nichž někteří se znovu ocitnou v centru dění po skončení Kulturní revoluce (Liu Binyan), autoři citují zprávy z československého velvyslanectví, uložené v archivu MZV, s cílem umožnit čtenářům „vžít se do atmosféry“ té doby. V knize není zmíněn ani básník Ai Qing, který měl blízké přátelské vztahy k Československu, v roce 1957 se stal obětí kampaně proti pravici a dvacet let pak strávil těžkou fyzickou prací daleko od domova.

Přístup k intelektuálům jako k „problému“, který musí řešit komunistická strana, a marginalizace tak zásadních událostí v dějinách ČLR, jako bylo „hnutí proti pravici“, souvisí s obecnějším problémem recenzované publikace – snahou popřít význam ideálů demokracie a lidských práv v dějinách moderní Číny. Tématu se autoři vyhýbají od začátku, nezmíní ani, že za jeden ze dvou základních požadavků „hnutím za novou kulturu“ v desátých letech 20. století vyhlásil Chen Duxiu demokracii, a že úsilí o vytvoření demokratické společnosti bylo důležitou součástí modernizačních snah celého 20. století. Význam demokracie autoři soustavně snižují, ať je to v souvislosti s hnutím Zdi demokracie na jaře 1979 (s. 156), nebo když bez dalšího vysvětlení tvrdí, že slovo demokracie má rozdílné významy a „zejména rozdílné konotace“ v čínštině a v západních jazycích (s. 183), případně v příležitostných exkurzech k dění na Taiwanu a v Hongkongu.

Také v kapitolách o protestech na jaře 1989, označovaných běžně v synekdochické zkratce jako „masakr na náměstí Tian'anmen“ (autoři si zakládají na označení „Pekingské události“), se obšírně hovoří o tom, že demonstranti nepožadovali demokracii. Autoři zde podle vlastního vyjádření usilují o odhalení „ideologizované medializace“ události. V záplavě podrobností a dokazování, že světová média o dění nepsala objektivně, se ztrácí, že studentské protesty navázaly na debaty o potřebě politických reforem a rozvinuly se v celonárodní hnutí, a že zásah armády zbavil KS legitimacy, s čímž se vyrovnává dodnes. Zbytečně mnoho prostoru se věnuje tomu, co je obecně známo, totiž že během zásahu armády v centru Pekingu proti neozbrojenému obyvatelstvu se studentům podařilo odejít do bezpečí a umírali „jen“ lidé na přístupové cestě k náměstí.

Souhrn události z jara 1989 uzavírá spekulace o snaze západních mocností podporovat protesty s cílem destabilizovat ČLR, hovoří o „jednoznačně doložitelné“ (byť bez odkazu na zdroj) roli Velké Británie a tajné služby MI6 v rozdmýchávání nepokojů prostřednictvím kolonie Hongkongu. Místo, aby autoři využili nabízející se analogie s obrodným hnutím jara 1968 v Československu, které ukončil zásah vojsk Varšavské smlouvy, „vyvstává jim na mysli“ analogie k postupu Británie po prohrané bitvě u Gallipoli a její snaze „oslabit Osmanskou říši rozpoutáním a podporou arabského nacionalismu“ (s. 206).

Výklad v *Dějínách ČLR* se tu a tam přece jen odklání od oficiálního diskurzu ČLR, jako když dění v Xinjiangu (které jiní historikové na západě označují za kulturní genocidu) autoři zařadí „mezi kritičtější problémy, jejichž zvládnutí rozhodně nedosáhlo chvályhodné úrovně“ (s. 276), nebo když připouštějí, že Liu Xiaobo si „zasloužil“ Nobelovu cenu míru (s. 204). Jeho ocenění zdůvodňují tím, že v noci 4. června vyvedl poslední skupinu studentů z náměstí Tian'anmen a zabránil tak jejich masakru. Zřejmě si na stránkách Nobelova výboru nepřčetli, že Liu Xiaobo byl oceněn za „dlouhý a nenásilný zápas za základní lidská práva v Číně“.²⁶

Tendenčnost, nedostatečnou historickou erudici a neznalost pramenů a literatury prozrazují i další kapitoly a témata, včetně nevalné orientace v moderní čínské literatuře, jejíž představení autoři v předmluvě označují za jednu ze svých priorit. Zde autoři projevují hlubokou neznalost problematiky (namátkou: uveřejnění Mao Zedongových básní byl výsostně politický akt, nikoliv přínos čínské poezii; emancipace čínské literatury po Kulturní revoluci započala v dílech autorů undergroundu na konci sedmdesátých let, kteří v knize nejsou zmíněni; ne každý čínský autor, který žije a publikuje v zahraničí, patří k „disentu“ atd. atd.).

---

26 Základní údaje o Liu Xiaoboovi na stránkách Nobelova výboru viz <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/2010/xiaobo/facts/>.

Shrnutí

Publikace je nedbale nahozená, prozrazuje malé porozumění práci historika a nevyužívá adekvátní odbornou literaturu v plné šíři dnešního stavu poznání; místy se v ní objevují hrubé nepřesnosti, dokonce věcně nepravdivé údaje. Jeden příklad za všechny: autoři datují „Pekingské jaro“ jako období „mezi koncem roku 1977 a koncem roku 1978“, které své jméno získalo „podle jednoho z tehdy vycházejících literárních časopisů“ (s. 173). Ve skutečnosti se jedná o období od podzimu 1978 do března 1979 a název období i politického (nikoliv literárního) samizdatu inspirovaly myšlenky socialismu s lidskou tváří a Pražského jara 1968. (Článek Kjelda Erika Brodsgaarda, citovaný k tomuto tématu, nenaznačuje nic z toho, co autoři tvrdí.²⁷)

Naivita, s níž autoři přistupují k otázkám historiografie, až budí rozpaky, uvážíme-li, že dva z nich jsou zaměstnaní jako vysokoškolští učitelé. Proklamovaná snaha překonat „evropocentrický diskurs“ není nic jiného, než pokus dát za pravdu tomu, jak Xi Jinpingem požadovaný „čínský příběh“ vypráví oficiální propaganda ČLR.

Výmezování se vůči „českému diskurzu“ se nakonec ukazuje být obhajobou politického systému dnešní ČLR, postavenou na zamlčení podstaty režimu. Od historika se však neočekává vylepšování obrazu daného státu, má se poctivě snažit představit skutečnost v její složitosti, analyzovat historické procesy a souvislosti, nikoliv vysvětlovat čtenáři, že by se měl „smířit se skutečností, že se tak specifické prostředí... bude vždy vyvíjet podle jiných parametrů, než na jaké jsme zvyklí v Evropě“ (s. 306).

Je s podivem, že na problematické pojetí *Dějiny ČLR* neupozornily odborné lektorky, obě též vysokoškolské pedagožky ověčené doktorskými tituly. Kniha ve své neprofesionalitě poškozuje dobré jméno české sinologie i renomovaného nakladatelství. Rozhodně není použitelná jako učebnice. Vzhledem k tomu, že je vybavena anglickým resumé a její vznik podpořil prestižní grant, se lze nicméně obávat, že bude vykazována jako vědecký počín.

---

27 Kjeld Erik BRODGAARD, „The Democracy Movement in China, 1978–1979: Opposition Movements, Wall Poster Campaigns, and Underground Journals“, *Asian Survey* 21 (1980), s. 7, s. 747–774.